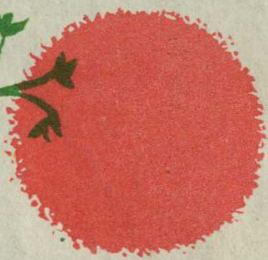
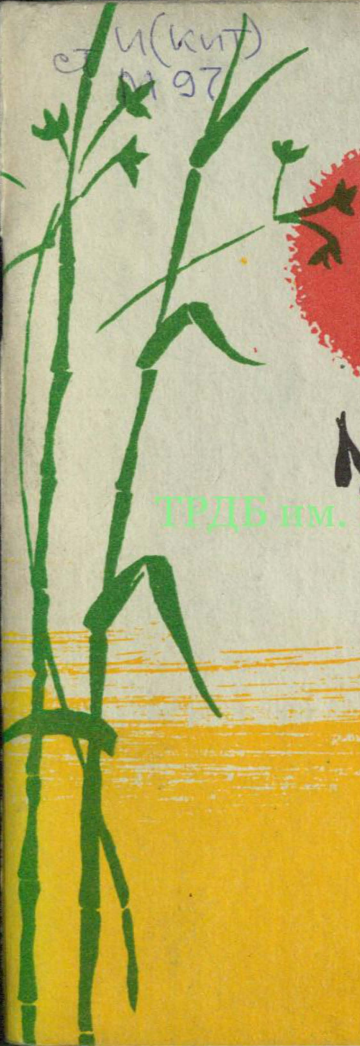

с. и (кит)
197

МЭЙХУА
ЧЖИЧЖИ

ТРЕДЬ им. К.И. Чуковского

**МӘЙХУА
ЧЕЧӘҢ**

**БУРУНГУ КЫДАТ
ШҮЛҮКЧҮЛЕРНИҢ
ШҮЛҮКТЕРИ**

ТЫВАНЫҢ НОМ ҮНДҮРЕР ЧЕРИ

КЫЗЫЛ — 1993

С (Тув)
М 77

Орузундан. С. С. Комбу очулдурган

М 77 Мэйхуа чечээ: Бурунгу кыдат шүлүк чүлөрнүң шүлүктери.— Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 1993.—96 ар.

ISBN 5—7655—0321—7

Чыындыда кол черни кижини болгаш бойдустун туружун эскет чогу-биле угаадып турар бойдус-дириказы ээлээн. Лу Цзи, Ли Ю, Ду Фу, Ли Бо оларның аттары делегей поэзиязының шилиттинген демдегл дептеринче кирген. Орус дылдан очулганы С. Комбу кылган.

М $\frac{4804020200-47}{133(01)-93}$ 47—93

ISBN 5—7655—0321—7

© С. С. Комбу., очулга, 1993 ч.

Кыдат — шаг шаандан тура-ла улуг эртемниң, культураның чуртту. Аңаа литература база хөгжөөн турган. Ылаңгыя шүлүк жанрынга бойдус лириказы калбаа-биле хөгжүп, чараш овор-хевирлери-биле онзагайланып турган. Бойдус лириказын Кыдатта бойдус лириказы дивес, а «суг, даг поэзиязы» азы «сад, шөл поэзиязы» деп адаар.

Бойдустуң чараш-каазы кыдат шүлүкчүлерни хей-аът кирип турганы билдингир. «Күстүң дүшкөн бүрүлеринге качыгдаар, частың чаа үнгөн көгүңге омакшыыр мен» деп, III векте чурттап чораан ал-дарлыс кыдат шүлүкчү Лу Цзи бижөөн.

Шүлүкчү кижин бодунуң сагыш-сеткилинге чагыр-ты бээриниң дугайын бир мындыг чугаа бадыткап турар. Ону кыдат шүлүкчү Ван Цзының амыдыра-лында бир болуушкундан көрүп болур. «Бир-ле дүңе улуг хар чаап келген. Ван оттуп келгеш, эжикти ажыдып көргөн. Долгандыр маңган ак хар. Ынчан ол ак харны магадап, таалап кылаштап чорупкан. Оң сагыжынга Цзо Сының «Оспаксыраан кижиге чалалга» деп шүлүү кирип, Дай Аньдао деп шүлүк-чү эжин сактып келген. Дай ынчан Яньшань дагла-рынга чурттап турган. Ван хемеге олурупкаш, ынаар чорупкан. Ол эжинге чедип кээп турар өйде, даң бажы агарып келген. Дайның бажыңының эжинге келгеш, Ван кирбейн, дедир чорупкан. Чүге кирбээ-нин айтырарга, Ван Цзы мынчаар харылаан: «Мен бодум эвес, сагыш-сеткилим уяралы мени ынаар ашпарган. Ол уярал эрте бээрге, чанып келдим. Дай-

ны дүвүредир хөңнүм чок болган...» Ынчангаш кыдат шүлүкчүлөр шүлүкчү кижиге сагыш-сеткилинге чагыртыры албан деп санап турарлар.

Кыдаттын «сад, шөл болгаш даг, суг поэзиясы» бойдуштуң чурумалын анаа-ла көргүзүп кагбаан, ында кижиниң сагыш-сеткилин аңгы-аңгы омур-хевирлер-биле илереткен. Чижээ, Лу Юнуң «Кастар үнүн дыңнап тур мен» деп шүлүүнде соңгу чүк ээнзиргей черниң овору бооп турар. Циньгуань эжелеттирген соонда ооң чурттакчылары эвээжээн, ол чер ээнзирээн. Ол ышкаш «даг, суг база сад, шөл поэзиясына» шүлүкчүлөр өңүктөрүн, ынак черин, эрткен, амгы, келир үелерин философчу ханы утка-биле бижип турганнар. А чүгле херээжен кижиге ханы, чараш ынакшыл кыдат лирикада чок бооп турар. Чүге дээрге ынчангы кыдат амыдыралга херээжен кижиге кыдат черни ээлевейн турган.

Бо номда кирип турар чогаалдарның авторлары-биле — бурунгу кыдат шүлүкчүлөрүнүн намдар-төгүзүй каксы сонуургаар болзувусса база солдуу Рим.

Се Линъюннуң (385—433 чч.) шүлүктери уян хөөннүг. Ызыгууртан бай-даа болза, ол бодунуң чуртталгазының эвээш эвес кезин политиктиг демиселге эрттирген. Адак соонда ол дээш өлгөн. Ынчангы үеңиң дүвүренчиг болушкуннарын шүлүктөринге ол элдээрткен. Се Линъюнь Мурнуу дагларга хөй чылдарда аян-чорук кылып келген болгаш ооң онзагай чаражын хөй-хөй шүлүктөринге бижээн.

Бао Чжао аңаа бодаарга шыдал-быра чок, бөдүүн кижиге. Бодунуң үезинде ол демократ үзел-бодалдыг чораан. Бөдүүн, ажылчын кижилерни үнелеп, ниитилелдин «аарыш» сойгалап чораан. Ол база Се Линъюнь дег, хан төгүүшкүннүг бир үймээн үезинде өлүрткен. Литературага ооң алдары ол өлгөн соонда ийи чүс чыл эрткенде келген.

Ли Бону бурунгу Кыдатка «поэзияның вулканы» деп адаар. Ооң шүлүктери кижизиг сагыш-сеткил-биле, бөдүүнү-биле, уян хөөнү-биле үнелелдиг. Са-

лым-чол аңаа күчүлүг талантыны, бай-шыыраак амыдыралды, хөй-хөй ынак номчукчуларны чаячган.

Ду Фуңуң салым-чолу аар-берге болган. Качыгдал-түрегдел, аарыг-аржык, чединмес чорук — ооң чуртталгазы ындыг. Ду Фу хөй-ле чер кезип келген. Ооң кирер, чурттаар чери чок болганы-биле чуртталгазының сөөлгү чылдарын хемеге чурттап эрттирген. Ынчалза-даа амыдыралының сөөлгү хуннеринге чедир ооң сагыш-сеткили бойдустануң чараш-каазын ожаап, салгын-хат, чаъс-хар, хемниң чурумалының дугайында хөй-ле шүлүктөрни бижээн.

Ду Фуңуң поэзиязынга Су Шиниң (1036—1101 чч.) поэзиязы чоок деп чүүлдү номчукчулар эскерер боор. Көскү күрүне ажылдакчызы, ызыгууртан бай чогаалчы Су фамилияның улакчызы Су Ши чуртталгазының чээрби чылын шөлүлгеге эрттирген. Ол аңаа хөйну көргөн. Муң-муң шүлүктөрни, аңгы-аңгы хевирниң, темаларның эсселерин ол төөгүге арттырган. Чурттуңуң келир үеде салым-чолу, бөдүүн чон дээш келерликте ооң шүлүктөринде онзагай черни ээлеп турар.

Су Шиде дег патриотиктиг тема Лу Ю (1125—1210 чч.) болгаш Синь Цици (1140—1207 чч.) оларның чогаалдарында хөй. Качыгдаан, түрээн бөдүүн чон дээш сеткил-сагыжының ыстаанын олар чедимчелиг бижип, чурттуңуң салым-чолу дээш демиселди көргүзүп шыдааннар.

Шак ындыг тема бурунгу Кыдаттың херээжен шүлүкчүзү Ли Цинчжаонуң (1081—1145 чч.) чогаалдарында база бар. Ооң чуртталгазы бот-боттарынга дөмейлешпес ийи кезекке чарлыр: эгезинде аас-кежиктиг, дүвүрел-хөлзээзин чок, поэзияның мөгейкичилери-биле чоок өң-таланың харылзааларынга тептиккен, а ооң соонда өөнүң иштин чидиргенде чедер-чединмес амыдырал, өске хары черге бергелер. Ол Ду Фу дег хемеге-даа чурттап, түрөп чораан. Нинтилелге херээжен кижилер улуг-ла үнелетпейн чораан үеде чурттап чораан-даа болза, бурунгу Кыдаттың

кайгамчык талантылыг кызы Ли Цинчжао бодунуң чогаалдарын чонунга белек кылдыр арттырып шыдаан.

Кажан-бир шагда Лу Цзи литературага үнелел берип тура, мындыг сөстөрни чугаалаан: «Муң-муң чылдар эртер, ооң-биле харылзааны литература тудар...» Хөй-ле чүүлдер чаартынып, кижилерниң чуртталгаже көрүжү өскерилген. Ынчалза-даа үениң маңынга чагыртпас бир үнелиг чүүл бар. Ол — бойдуска кижиниң ызаакшылы. Кижиниң хини бойдус-биле тудуш, кижини бойдустуң кезин, бойдус бистин уявыс дээрзин бурунгу Кыдаттың сад, шөл болгаш даг, суг поэзиясын номчуп олура ожаап билип аптар аргалдыг болур бис.

С. Комбу

*III—VI вектер
(6 династияның периоду)*

Лю Чжэнь

* * *

Күскү салгын
Хүнден хүнче улам сооду.

Дамды-шалың
Даңгаар эртен хыраа болду.

Кезек талдар
Кезжээ дургу шырынккан.

Дүн-хүн чокка
Дүвүлөндир бүрү хадаан.

Төгөрүк ай
Дөргүннерже харап келди.

Агаар арыг,
Айның чыры саарлыг баткан.

Чайгы эртен
Садты кайгап тургулаар мен —

Хаяа уткуй
Кастар эдиң, ужуп үнер.

Ырак черже
Ырлыг сеткил девиржидер.

Үүлө ындыг —
Үе чылзып олуру мен.

Кажанга дээр
Хары черге чоруур деп мен?

Чылдар багы
Шыланчыг-дыр, кыпсынчыг-дыр.

Се Ань

* * *

Шымбай хүннер келгени дээш
Чылыг сеткиц, өөрүц-хөглөц,

Эгин кожа олурупкаш,
Эки медээ айтыржыр бис.

Шырым булут ак-көк дээрни
Шыва алып көжөгелээн.

Хензиг салгын чалгыннары
Хемежикти чайгагылаан.

Шевер маадыр Фу Си* ышкаш,
Чечен мерген Тан-даа* дег,

Хүнден хүнче павильонга
Күзел хандыр хөөрежирлер.

Шак бо оран-делегейде
Салым-чолдар холбаа тудуш —

Өөр бичии уруглар-даа,
Өле баштыг кырганнар-даа.

* * *

Биеэги бир шагда ышкаш.
Билбези чоң кырганнар дег,

* Сөөлүндө тайылбырны көр.

Чечектелген часкы өйдө
Селгүүстексээр күзелдиг бис.

Шынаа-шыкче, бедиктерже
Шыгаан көрүп, чүрек чүглөп,

Чаңгыс черге чыгып келгеш,
Сагыш хандыр тургулаар бис.

Эзим черниц ыяштары
Эңгиме дег шиштейгилээн.

Куруг хову долгандыр-ла
Куурамыш чапты берген.

Шөгжегер ак булуттар-ла
Шөйлүп ырап, дээрде сардаан.

Кылаң доштуң адаа черде
Кыңгырадыр булак ырлаан.

Се Вань

* * *

Кадыр хая шышшык бажын
Кайгап көрдүм.

Мурнум дургаар чапты берген
Муңгаш арга.

Даглар шунту ногаан хептиг
Таваар чыдар.

Чалымнарны бамбук харыя
Чажырышкан.

Шынаа дургаар дамырактар
Шылырашкан.

Дуган черде коңгулуурлар
Туруглаткан.

Шөлээн көк ыш эзим черден
Шөйлүп үнген.

Туман тырлып, черни шыпкан.
Тунук бүргөг.

* * *

Дүмбей дүннүң караңгызы
Дүвүрел чок оожум ыраан.

Чырык хаяа ырак сындан
Чылып келгеш, чапты берген.

Шалың-дамды же-черни
Шаанга киир-ле шыгыдышкан.

Чечектелген хову-шөлдү
Серин салгын эргип-кезээн.

Эзимнерде ногаарарган
Эңмек ыяш кыштыгыш тур.

Чидыг кызыл чечектер-ле
Чиңге сыпта чайгангылаан.

Өөр куштар булутка дээп,
Өрү дээрде кылайтып тур.

Чайынцыг суг кадыргызы
Чакпа чайып, чемнөп чору.

Се Даюнь

* * *

Бедик дагда чаңгыс хады
Мени ынаар чалаанзыг-даа —

Дошкун кыштың соогунда
Тоннанганы ногаан хевээр.

Салбактары таалал чаяаг,
Сагыш-хөөннү сорунзалаар.

Ооң чоргаар бедик сынын
Онзазынып мага хандым.

Шыдаар шаамче дагже үндүм —
Шыпшык бажы четпейн бардым.

Оспаксыраан Ван Цяо*
Оода меңээ дузалаар бе?!

Шак бо нарын чуртталгага
Чаңчыгып ап шыдаваан мен.

Салым багы мени кагбаан,
Салгын-хат дег доңурбушаан.

Гу Кайчжи

Чылдың дөрт үелери

Чазын хөд суу чайык хөлбөң
Саарыглаан.

Чайын даглар ыржым-шыпшың,
Сагыш таалаар.

Күскү өйдө хүннүң чырыгы
Хүлүмзүрэн.

Харлыг кыжын хады ыяш
Каас хевээр.

Се Линъюнь

* * *

«Энзиргей херин черге
Эге чааскаан хинчектенип,

Төштөн чайлап, ырап чор» деп,
Дужаал мени сывыртапты.

Чалгыгларга өпейлеткен
Салгын хемээ олуруптум.

Эштеримни бодап кээрге,
Эрик черден чоруттунамас.

Будуктарның даажын дыңнап,
Бурун арга уунче көрдүм.

Чырыын саарган айга база
Шырай-арным доктаай бээр-дир.

Ынчалза-даа шак бо арга,
Ыржым көк дээр делгеми-даа,

Чааскаанзыргай бодалдардан
Чардыктырып шыдавас-тыр.

Оспаксыраан чаңгыс меңээ
Омзагай чүүл черле чок-тур.

Кижилерден чүү-даа чүве
Меңээ ам шуут херек чок-тур.

Оларны мен каап тур мен.
Оожумнап дыштандым оң.

Ээнзиргей бир-ле черге
Эге чааскаан чурттай бээр мен.

Чаа үнер чаа-чаа хүннер
Чаазы-биле үнелетсин.

Өөрүм-чонум, силер меңээ,
Өөрүшкүнү сөглеңерем.

* * *

Мурнуу чүктүң чалгыглары
Муцгак хөөннү сөңнедилер.

Сорунзалыг каас-шиник
Соңгу эрик мени кый дээн.

Чаа чүүлдер мында хөй-дүр:
Чалгыг шурап дүргектелген.

Алдын хүнүм чүгүрүүнче
Ажытталган, харааданчыын.

Хемниц суунуң чалгыглары
Хенергедип, шурап, мөөрээн.

Буурул баштыг Чаңгыс-Хая
Мурнумда бо чайынналган.

Кызыл хүннүң херелинден
Кылым булут оюн эрээн.

Чалгыглар ам оожургаан.
Салгын-хат чок, ыржым-шыпшың.

Улус-чоннуң көрүжүндөн
Улуг чажыт чажыртынган.

Хайыралыг мерген чүүл-дүр...
Кайызынга чугаалаар мен.

«Чалымнарда Куньлуния* бар» —
Шак бо чугаа коргунчуг-дур.

Чымыш-бачым ажил-ишке
Чылыг күзел алаактырган.

Сагыжымга Ань Цишэн*
Чалап, кый дээн ышкаш болду.

Шылап-могаан сеткилимде
Чылдар эрткен, назы бараан.

* * *

Сагыш пекпес тояап чор мен.
Часкарыштар кижиде чок.

Түрлүг далай делгеминде
Дүдүскекте агаар арыг.

Хайнып мөөрзэн чалгыг ужу
Кайда дээрзин кым-на билир. ГРДБ им. К

Чөөн чүк ынаар талыгырже
Шөйлүп ыраан, кыдыг-уг чок.

Одучулар уян ыры
Оожум таптыг ужугун тур.

Кандыг-ла бир ундаралдан
Ханы муңгак улуг тындым.

Элезинниг нефрит черже
Эге чааскаан улчун чордум.

Кызыл дагже, кокпа-биле
Кырлар ажыш үне бээр мен.

* * *

Ундаралга алзывыткаш,
Удун чадап шаг-ла болдум.

Тамчыктыг дүш хөңүм багыи
Тайзы итпээн, кударанчыг!

Аккыр харның кылын энчээн
Айның чыры чырыдып тур.

Сонгу чүктүң хады хадыш,
Соок хыраа шонуң келди.

Манаар эвес — үе дүрген
Маңгыр аът дег кылайтып ор.

Кыраан назын шаа кээрге,
Кыш-чай чокка моорлап келир.

* * *

Бодалымга аары кончуг:
Бойдус түлөп, хевин солаан.

Бир чыл дүрген төнгенин ам
Миннип, хөлзөп, хараададым

У* хаанның ырылары
Уям-өөмнү сагындырар.

Арып могаан эгиннерде
Алгыг хевим колбай бөөлдээш.

Кежегемде аккыр дүктер
Хенергедип көстүгүлээн.

Кежээкиниң хаяазында
Хемде чааскаан муңгак ор мен.

Кудуруу ак шилең харын
Кудараксап, часты үдээн.

* * *

Часкы өйде аккан сугдан
База бир чыл эгеледи.

Дээрде хүн булут өттүр
Дендеп изип, хүннеп туру.

Бедигээшке, шак бо мында
Меңээ эки, өөрүнчүг-дүр,

Аар-салам бодал-сагыш
Арт-сын ажыр ырак-ырак.

Шынаа-шыкта чечектерни
Чыраа-саяк аъттар сүскен.

Бедик чалым чанында дуу
Дезиг аъттар таваар оъттаан.

Оргу, делгем ховулардан
Орхидейлер чыып чор мен.

Эрик дургаар чаптыш үнген
Эм-таң оъттар чыып чор мен.

Аяң черде эрте үнер
Айыраңнаан чечектер хөй,

Чаагай үнген кулузунну
Часкы хемниц чалгыы суйбаан.

Чүрээм бүргээн оожургал
Чүден дүрген арлы берген:

Сагыш-сеткил база катап
Саймааралга алзывытты.

Эм-таң оьттар күчүзү-даа
Эмнеп безин шыдавас-тыр —

Чүгле, чүгле мөчээн соонда
Чүү-даа дээш ундаравас.

* * *

Чалгыгларны эшкниш-биле
Чаштады шаап эжиң чор мен.

Кайгамчык бо чараш чүүлден
Караам канчап салдынар деп!

Көжүп чылган булут ыңды
Хөй-ле дагны көрбөзө-даа,

Ээтпектерге хеме-биле
Эжиң чоруур — кежим-дир-ле.

✻

Бао Чжао

* * *

Янцзы хемниң мурнуу чүгү —
Магаданчыг шынаа черде

Чалым дагны
Шыргай, эзим шыва алган.

Аландыда
Чаран чечек кызып чайнаан,

Салбактары
Каржы соокту тооп, кортпаан,

Курттар хавы
Куурарып чыглы берген.

Үнелиг даш
Үүжези чайынналган.

Шыксыг булут
Төнчү чокка көжүп чылган.

Соксаал билбес
Чалгыглар-ла хайнып көшкен!

Дамды үдээн
Тааланчыг ырым ырлаайн,

Эртен эрте
Дүвүрөнчиг шимээн читсин.

ТРДБ им. Ғ

Амыдырал дүрген маңныг,
Арткан чылдар ам та чеже?

Аяк долдур кут-ла харын.
Ах! Өөрүшкү биске келзин!

Ч а с т ы ы р л а п т у р м е н

Кыш шаг-биле, күс шаг-биле
Чарлып аары берге-ле-дир.

Ынчалза-даа чүү-даа чүве
Ырлыг часка деңнешпес-тир.

Магаданчыг салгын-хады
Ышкам изиг эвес болгай,

Дүшкен доңат ырлыг чазын
Дүвүрөнчиг соок болбас.

Лю Сяочо

* * *

Дүн-даа дүштү.
Сагыш-хөңнүм бүргөп келди.
Дүвүрел-даа
Сагыжымдан ыравайып тур.
Эжим азык.
Чааскаанзыргай муңгак ор мен.

Эжик өттүр
Делгемнерже көрүп ор мен.
Салгын-хатка
Шиилээн арга харыы туткан,
Чайынналып,
Булуттардан ай дээп, хараан.
Бүрү-сиген
Соңгаларже сыңы берген.
Күс-даа келген.
Чараш чечек салбакталган.
Дүн-даа узап,
Хүннүң дурту кыскалаан-дыр.
Ынчангаштың
Хөңнүм хилеп, кударап тур.

◇

СРДБ ИМ. 1

Хэ Сюнь

Даң хаязында орукче
үнүп чоруптар бис

Ак-көк ыш-бус өттүр көстүп.
Алдын хаяа дээп келди.

Душ бооп, сырын эстеп кээрге
Туман ак шаң дезивитти.

Көжүп чылган булуттарның
Хөлегези хемде салдаан.

Черниң, дээрниң тудушкаанда
Чечектелгөн шыкты көрдүм.

Даштар дамчып судакталган
Дамыракты кайгап тур мен.

Арыг-кылаң хемниң суунга
Арын-бажым чунуп алдым.

Овуузуунуг аарыым тайлып,
Орунумдан туруп келдим.

Өөрүшкүмнү илередир
Өргүн сөстөр тывылбас-тыр.

С а д т а

Садтың эжи
Ажытынып, хагдынып тур.

Чайганыыштар
Соксаал чокка ааттыган.

Үне даштыг идиктерниң
Тенкен черде даажы үнер.

Бамбуктарның аразында
Торгу кылаң хептер көстүр.

Лу Кай

★ ★ ★

Сеткил өөрткен почтачыга
Чечектелген будук сундум.

Эргим эшке ырак черден
Эки белек — сөң бооп четсин.

Ол-даа Цязнаан ынаар чурттап,
Ожук¹ соокка чаңчыккан боор.

Шак бо будук чеде бээрге,
Часкы хөөннү эжим алзын.

Фань Юнь

Б а й ы р л а ж ы ы ш к ы н н ы ң
ш у л у ү

Барыын чүкче, чоон чүкче
Чаңгыс эвес аъттанган сен.

ГРДБ им. Ғ

База катап чарылдывыс —
База бир чүс чыл-даа эрти,

Сээң-биле байырлаштым.
Чагган хар-ла чечектер дег.

Бөгүн эглип, чедип келдиң
Чечектер-ле чагган хар дег.

¹ О ж у к — башкы азы чаа дээн уткалыт (диал.)

Шэнь Юэ

Төнчү чокка одуруглай
Эңмек хая чоргаар бедээн.

Чиргилчинниг ак-көк делгем
Имиртицнеп караңгылаан.

Карак четпес делгемнерде
Хады, чаъзы киткеп, дыңзаан.

Күскү өйде орук оъду
Күзели дег саглаң үнер.

Чэньш безин четтiekпээн мен —
Чаа бир чыл дораан төндү.

Шак оон харын, чүге-ле ийик,
Сагыш-сеткил кударады.

Бораңныг хүн хыраа дүштү.
Хүнден хүнче сооп келди.

Ожук, хыраа, ынчалза-даа
Орукка мени саадатцады.

Шак бо чалым хая-дашты
Часкы бүрү шыва бээрге,

Эзим кирер хаалганы
Эгүүр шагда хаап каар мен.

Бодумнуц кожам
дугайында бодап ор мен,
а ол келбээн

Хөлөгелиг чартык ай-даа
Көстүп келди, кежээ дүштү.

Чечөктөлгөн хөлбөц шыкта
Сериин салгын эстеп хадаан.

Чаңгыс эжим келбес-тир деп
Сагыжым ам эндевейн ор.

Каткы-хөгнү күзээр-дир мен.
Караам чажы туттунмады.

Хостуг үемде мээң
сагыш-сеткилимде
чүү турганыл...

РДБ ИМ. I

Чырык черде даглар бар дээр.
Ынчалза-даа, чаңгызынга ынаам кончуг.

Кежик-чолдуг эргиним ол
Кежик дилеп чорувас мен.

Эм-таң арыг агаар тынып,
Эрик черге тургулаар мен.

Ажык турган соңга өттүр
Айдыс садты магадаар мен.

Оът-сиген, кушкаштар-даа
Үе-биле өскерилген.

Күскү өйдө орхидейлер
Күзүрүмде эдмежок хөй.

Будукталган кырган талды
Буугуп көрүп, чаптап тур мен.

Садты дургаар агыш чыдар
Дамыракка чеде бээр мен.

Өлүмзүргей ыржым өттүр
Бамбук харын ногааррган.

Салбак будук аразында
Чараш ак куш чалгыннары,

Саарлып дүшкөн күскү бүрү
Садтың суун шуут шыва алган.

Солгу чүкте — суурга ынаар
Алантаостар¹ көстүп туру.

Хүннүң дээрбээ ооң соондан
Күзели дег чоруксаан-дыр.

Мөңгүн айның чырыгы саарлып,
Мөөрүктерже хереп келир.

Аыш-чемни делгей салып,
Одаг кыпсып чонум хөглээн.

Чап-чаа кылган хымыс-биле
Эжим-өөрүм хүндүлээр мен.

¹ А л а н т о о с — лотос

Найыралды камнап албайн,
Могоп-шылап кагган дижик,

Өңгүр хүннүң хүннери оон
Өөрүшкүнү биске бээр бе...

*

Кун Чжигуй

* * *

Чалым кадыр какпак хая
Шаар дээрже бедип үнген,

Чырык хунче кокпа-орук
Шыргай аргаа дуглаттыган.

Бедиктерде эрип болбас ТРДБ им. К
Меңги харлар чайын чыдар...

Шүрүүн¹ ийге чазын-даа бол,
Чүү-даа частып, чечектелбес.

❖

Се Тяо

Өңнүмнү манап ора

Шапкын хемниң ээтпек черин
Чаагай чаш көк бүргей үнген.

¹ Шүрүүн — каржы — хажагай; мында: дүр-
зунчүг

**Ужуражыр үевиске
Улуг чараш белек болду.**

**Хемниц ырак ындың эрини
Кезе кайгап, топтап тур мен.**

**Кажан бис ам, эргим өднүк,
Катап база дужар деп бис.**

**Шак бо черге орук бисти
Саадал чокка өккээр-даа бол,**

**Чалым-хая, көвей хемнер
Чара кирип, моондактап каан.**

**Хөлчөк ыраан үенден бээр
Көвей айлар, чылдар эрги.**

Луковск

**Эргим эштиң менче оруу
Эртинмес хей бергелерлиг.**

**Улаан шуурган чадырымны
Улай-улай силгээш барды.**

**Ээнзиргей сонгадыва
Элегер ай кайгап туру.**

**Кажан мен сээң холуң тудуй,
Каткы-хөглүг мендилээр мен.**

**Сөңзэ шүлүк номчуп берзе,
Сээң-биле ишкен болза!**

Кышкы хүннүн кезээки
хаяазында чүнү-даа
канчанмайн ормен

Төнчү чок ак саазынарның
Сөөлгүзү ам холда кирди.

Көккүр шыкче, ыяштарже
Хөндүрлүп кээп көрүп тур мен.

Хөөлбекте алантоостар
Хөлбеңнеди чайганы-дыр.

Бажың чартыын хөлөгелээн
Бамбук харын сырый өскөн.

Дежик дыдыы сыскыттынмааы
Дээвириден дамды дүштү.

Эжини хаап каан өрээлимни
Элдеп ыржым бүргей алган.

Шилдегер ак туман өттүр
Шириин даглар көстүп турлар.

Ажык делгем ховуларны
Адышта дег көрүп тур мен.

Сагыш-сеткил кударады:
Чаныксаарым улам дендии.

Кыдыг-уг чок делгемнерже
Кызып-кызып харандым-даа.

Дүн-хүн дивейн, улай-улай
Дүвү-шуурган киткеп улаан.

Хову черниң үнүштери
Ховар чыдын чажып турлар.

Оожум өткүт флейта үнү
Орду черден дыңналы-дыр!

Ырак-узак чорук чорааш,
Ыржым черде дыш ап ор мен.

Шыгыраан бо терге соонга
Чыдыш калгаш, ам-на таптыг,

Күскү ээтпек чечектерин
Күзел хандыр чулуп алыйн.

Цю Чи

* * *

Кежээкиниң хаязында
Күскү хат кээп улдап келди,

Орук черниң довураанда
Оглаа аъттар улчуп чорлар.

Шылагзааным часкарап дээш
Шынап сен-не келдиң, өңнүк!

Чааскаанзырал, муңгаралдың
Инараш аргыы мени бүргээн.

Эргижирээн ундан черже
Ээрлип хадып, бүрү чагган.

Салбакталган адыг кирижи
Чадаларны дамчып үнген.

Арагалыг дашка-сөңгө
Аймааралым солуттунмас,

Күскү соңга өттүр көстүр
Күзүңгү бо делгемнер-даа.

*

ТРДБ им. К

Сяо Цзыфань

Күскү ай же көрүп
ор мен

Дүне үнөр Чеди-Хаан
Дүмбей өттүр көзүлбеди.

Чырыы харын муңгашталбайн,
Шырым булут өттүр дээп тур.

Херелдери чоорганымда
Хээлер болуп чатты берди.

Цитраның хылын база
Чидиг херел сөйбай каагты.

Чүглө чаңгыс орхидей-лө
Шүрүүн садта кудараан ор.

Чаңгыс кырган мандарин-не
Салгын-хатта човууртап тур.

Ундаралдан чаңгыс кижн
Улуг тынып, мунгак олур.

Өрээлинде шак ол чааскаан
Өшнес деңи хөрлээ кышкан.

✱

ЛУКОВС

Л. Б. ИМ. П.

VII—X вектер
(Тан болгаш 5 династияның периоду)

Ли Бо

**Хаяларга айтырыг
болгаш хары**

**Байлак шыгжаан хаяларга
Барып чүге уялаар сен?
Шақ бо салган айтырыгны
Шагга чедир айын тышпай,**

Харызынга хүлүмзүрүп,
Харлыгыксап тургулаар мен.
Чүрөк харын ырлап үнөр:
Чүглүг куш дег хосталгага
Чүдөн артык ынак болгаш...
Персик ыяш бүрүлери
Бедик туруг хаялардан
Дүвү чок ол оңгардыва
Дүвүлендир чаап турда,
Чоргаар херии делгемнер-даа,
Чолдуг чер-даа чүгле мында,
Чоннуң харын аразында ол-ла
Чок-тур!

Өң нүкт е р и м - б и л е д ү н

ДУКОВ

Чурталганың аактыг-хинчээ —
Чуду багы арлы берзин.

Кундаганы эргилдирип,
Куруглады ижиң ор бис.

Шаа бо дүннүң аязын аар.
Шапкын хемниң кылаң арыын.

Айның чырыын... азы бистер,
Азы ол ай удуваан бе...

Кадыр дагже халчыш үнгөш,
Каяа-даа бол чыдыш аар бис.

Ие черге сыртаныр бис.
Дээр ада чоорган болур!

Ду Фу

* * *

Чаашкын хемде

Соксаал чокка кудуп-ла тур.

Шак бо черде

Соок күс-даа ырлап келди.

Ыяштарның бүрүлерин

Салгын бөөлдеп алгаш барды

Мөңгө дүн-даа

Киштиң негей тонун кеткен.

Алдар, хүндү

Анаа-ла бир хоозун чүүл-дүр!

Бүгү өнчүм

Хеме ишти бо-ла-дыр-ла. ТРДБ им. К

Дээргиниң

Өрең төле дээри кончуг.

Чөнүк-даа дээш

Шөлээ-үе бербейн баар-дыр.

✻

Дай Шулуңь

* * *

Кызыгаарда ногаан үнүш,

Кызыгаарда ногаан үнүш —

Долгандыр-ла ногаан үнүш.

Солдат оолду чылдар хемчээр.

Даглардан соңгу чүкче,
Даглардан мурнуу чүкче
Имиртинде маңган ак хар.
Муң-муң лиже,
Муң-муң лиже
Айның чыры тарап турар.

Айдың чырык,
Айдың чырык...
Хуларның мыйыс үнү*—
Амыр-дышты бербейн туру.

*

Вэй Ину

* * *

УКОВ

Сылдыс Оруу,
Сылдыс Оруу
Күскү хоорай кырындыва
Хүлүмзүрүп чырын саарган.

Бедигээшче кудараксап
Үнүп келдим.
Күзел-биле сени сактып,
Талыгырже көргүледим.
Салым-чолдуң аайы-биле
Чарлып ыраан улус-тур бис.

Чарлып ыраан.
Чарлып ыраан...
Сылдыс Оруу дээрде бар-дыр.
Аравыста орук шуут чок!

✱

Ван Цзянь

* * *

Талчыгаш,
Талчыгаш.
Өргүн алдын херел дозуп,
Өртээл черде өзүц тур сен.

Кыдыг-уг чок делгемнерже
Хемежигеш кылайтыштар.
Өскен черин кааптары ол.
Ынаа-биле чарылгаштың
Ырак черже аалчы чанар.
Ооң чүрээ саргып аарыыр.

Чүрээ саргыыр,
Чүрээ саргыыр...
Фазан күжүр чааскаанзырааш,
Узак черге дүне ыглаар.

ТРДБ им. К

☆

Лю Юйси

* * *

Персиктер долгандыр-ла чечектелген.
Бедигээштер шак ынчаар каастанган.
Чалым-дагдан Шу хем шурап баткан.
Чалгыглары эрик моңнап, кылыктанган.

Ынакшылың — персиктерниң чечээ дег-дир.
Чаа-ла частың чечектелгеш — хадый берген.
Улуг, биче моондак билбес часкы хем дег,
Уруг шаамның нударалы кызыгаар чок.

* * *

Лоянчылар*-биле байырлашкаш,
Час-даа чанды.
Талчыгаш-ла сырын доскаш,
Будуктарын чайгылады.
Орхидейниң бүрүзүнде
Дамды-шалың кылаңнады.
Ыглап-сыктап турган ышкаш
Сагындырды...
Сагыш-сеткил уяраксап,
Часхаанзыраан.

*

Вэнь Тинъюнь

* * *

Айның чыры булүрерген, сылдыс шуут чок.
Аян кежир коңга үнү дыңналы-дыр.
Алдын хаяа — сыгырга куш медээлей-дир.
Орхидейде мөңгүн шалың мөндүңведи.
Оожум хатка талдың будуу салдырады.
Ожук болган бүрү-сиген садты бүргээи.

Эрткен чыл дөг ырак черже харап көөр мен.
Ээнзирээн казанакта чааскаан ор мен.
Элдептиг ол мунгарал-даа мени кагбаан.

Час шаг эрти, меңээ улам кударанчыын.
Шагдагы бир өөрүшкүм — уйгу-дүш дег.

* * *

Бажым дүгүн дырап, суйбааш,
Хемниң херин делгемнерин
Суургадан харап көөр дээш,
Далажыштым.

Ында хөй-ле хемелер бар.

Ында-бирек чүгө чогул...

Хүннүң дагыр херелдери

Чалгыгларда барыш өшкен. ТРДБ им. К

Сыык ээтпек дүмбей дүнчө

Шымны берген.

✱

Вэй Чжуань

* * *

Хыраа чайыр. Канчап билир,

Айның чырыы чайнааны ол боор.

Кежээ дургу ынаар-ла бир

Кезек кастар алгырышты.

Хээлєп даараан чоорган ишти —
Чымчак, чылыг тамчыктыг-дыр.
Өжүп баткан деңни кышып
Дөжөктөн турар хөңнүм чогул.

Долгандыр-ла
Ыржым хааннаан.
Бүрүлөрннң сылдыраарын
Харын чүглө дыңнап тур мен.
Удуй бергеш база катап
Уйгу-дүшке сени көөр мен.

✱

ЛУКОВСКИЙ

Ли Юй

✱ ✱ ✱

Аткан данга
Ай-даа чидер.
Дүниээн черден хөгжең булут
Дүвү далаш чоруп туру.
Төөректелдир күзел күзөп
Дөжөктөн шуут турбайн бардым.
Эмзиг сйген аразында
Эштип, көрүп, таалап чор мен...

Ырак черден чаңгыс кастың
Ырызы мээ дыңналы-дыр.

Сыгырга ырап ужа берди.
Сырын-хатка бүрү тоглаан.
Кудумчуда, бажында-даа
Кударанчыг ыржым хааннаан.
Орай үнген чечек-үнүш
Оңмас чырыын чажып турзун —

Хөглээн черден ээзи келгеш,
Хөңнү чымчан көрүп алзын.

* * *

Күзелдерим мени алгап, **ҮРДБ** ИМ. К
Хүннүк черже ашарып каар.
Арга-эзим — каас-шиник
Алдын күс ам мурнуу чүкте.
Хүрең-ногаан хевис черни
Күскү өңнер хураай берген.

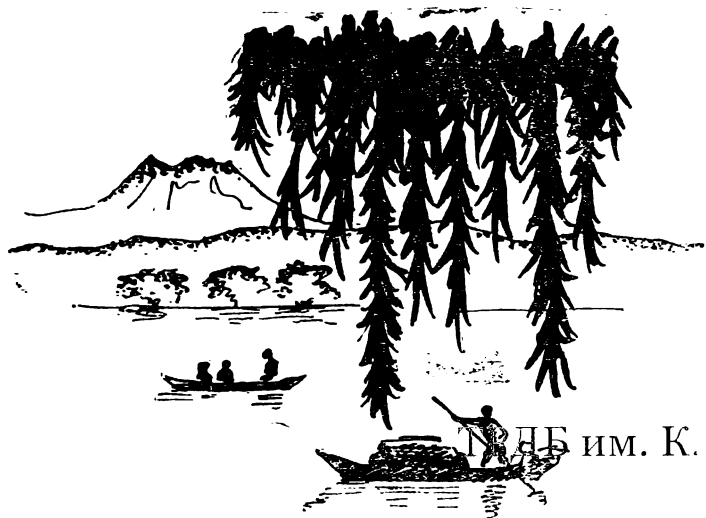
Кагдынган бир хемежикти
Кулузуннар аразынче
Чалгыг соондан чалгыг келгеш,
Чайгап-аадып кирире берген.
Айның чырыын дозуп ойнаан
Агарацнаан суургадан
Ыры-шоорну салгын алгап,
Ырак черже ашарып тур,

* * *

Күзелдерим мени алгаш,
Хүннүк черже ашарып каар.
Чараш үе — чечек частыр.
Часкы ой ам мурнуу чүкте.
Шуушкан дизиг хемелер-ле
Сугда салдап эштип чорлар.

Хоорай кырын бүргей алган
Кодан-хаактар доозуну,
Кончуг аккыр хөвөң чүглер...
Эртип-дүшкөн үзүк чок чон
Эргим чараш чечектерни
Ээгип топтап, чаптап эртер.

☆

*X—XIII вектер
(Сун периоду)*

Оуян Сю

* * *

**Күскү өйнүң кударалы
Күүскээн¹ бе?**

¹ К ү с к э э н — өөскүп хыпкан.

Каас-пинниг күскү өйнүң
Хайлы ол бе?

Барымы чүктен салгын-хат кээп
Дашка сунду.

Кудай-дээрден хризантема
Суксун ишти.

Кастыктарым агарарган
Халваданчымын.

Алдын-мөңгүн күзээри ам
Анчыг-эпчөк.

Орук-кокпам бодум шилип,
Оожум чордум.

ЛУКОВС

И^н шынаа — шак ол черже
Илдикпейн чоруп ор мен.

* * *

Садка дүүн чаа чечек чулгап,
Салбак үнгөн персик көрдүм.

Чечек чулуп, бөгүн үнгөш,
Чечектелген сливаа душтум.

Чылыг хүнге омак мандып,
«Шымда үн» — деп, чагыжарлар.

Үнүп-чайнап саглайып кээр
Үе-шагы кызы эвээш!

Чүү дээрл, кырываан бол!
Чүрээм могап, күжүм төнгөн.

Көдээ черже сеткил тыртар,
Хөгдүг эвөө апарган мен.

Чечектелген ыяштарга
Чергележир харыым-даа чок.

Часкы өйде ыяштарым
Чаагай чытты чажып сөңнээр...

* * *

Даглар ырак, чоокта бе?
Санаттынмас хемчээлдиг-дир!

Оруум шөйүп, уткуй үндүм.
Олар бо-ла мурнумга кээр.

Чораан уг-шим өскерлирге,
Даглар база өскерлип тур.

Орук кезээн улчумал мен.
Олар мени кым дээр ирги?!

* * *

Чаңгыс хеме ырак хемден
Чалгыг кырлап кылайтып ор.

Кокпа орук шөйлүп ыраан
Эрик мыя бо көстүп келди.

Ушкан ыяш дазылынга
Хемежимни баглап кагдым.

Кадыр элден салдап үнүп,
Харанган ай чырык, долу...

Кажарарган, имис оттуг
Каш-ла бажың көстүп туру.

Херия, хөг чок делгемнерде
Херлип ыраан дилиндектер.

Чорумалдың уян хөңүн
Айның чыры чымчадышкан.

Эткир үннүг чараш куштар
Эрик черден хөлзеп үндү...

ЛУКОВ

* * *

Соок боорга ынчанган бе,
Соястаарлар айдан ыраан?

Мөңгүн оттар чүден коргуц,
Мөгүдексеп чивецээрн ол?

Айның дээрбээн каастап турган
Алдын ыяш канчап барган?

Шак ол дээрбек, канчап билир,
Чадырында чаштынган боор?

**Сиху хөл дугайында
одуруглар**

1.

**Сиху хөл-даа онзагай-дыр:
Эмзиг оьттар чыды киткээн.
Эшкииштерниң аайынче
Шимчээн хеме чинк, сергек.
Дамырактар судакталып,
Тааланчыг ырын салган.
Ырак черден хамнаарак куш
Ырын улап, аян туткан.**

**Салгын хеме оожум салдаан —
Чалгыг-даа чок, сырын-даа чок.
Ак-көк сугнуң бырлаңында
Алдын балык чемнеп ойсаан.**

ГРДБ им. К.

**Эрик кыдыы элезинден
Эткир үннүг бички кушкаш
Оруум айтып, мени кый деп,
Оккулаштыр ужуу үндү.**

2.

**Орай чазын Сиху хөл
Онзагай-ла кайгамчык-тыр.
Чаашкын соонда чечектерниң
Чайынналган үезинде
Шиник-чарап ховаганнар,
Шилээн ары ужуу ойноп,
Хүнчүгөш-ле бүгү чонга
Хүлүмзүрүүн шацнап турар.**

Хемежиктер чаптылгаштың
Херии черже эштип үнер.
Ында-мында чалыы кыстар
Ыржым сугнуң көрүнчүүнде
Чайынналыш, кулбураанзыг,
Чалгыг кырлап самнаан-даа дег,
Делгемнер-даа херии-ле-дир.
Сырын-хаттың аайы-биле
Сырын-ыры дыңналы-дыр.

3.

УКОВОСКЕ
Арага-хымыс курлавырлыг
Хемежиктер чалгыг дилип,
Флэйтаның ыяңгылыг
Ырызынга үдеттирген
Дашкалар-ла кыңгырашкан —
Далаш чокка төндүр ишкеш,
Чайгап, ааткан чалгыгларга
Сагыш таалап удуй бээр мен.

Хөгжең булут дээрде салдаан
Хеме соондан база көшкен.
Дээрде, сугда долгандыр-ла
Дендии көккүр, чаражын аар.
Сагыш хандыр кайгап көргөш,
Чаныксаарын уттуптар мен.
Катаптанмас, солуттунмас
Кайгамчыктыг Сиху хөл.

4.

Сиген-үнүш оңуп турда
 Сиху хөл тергийн-не-дир.
 Алдынналып дүшкен бүрү
 Агым сугну шыва берген.
 Хатка эстээн чөөк чүглер
 Кайнаар-даа бол, тарап туру.
 Талдың будуун салгынчыгаш
 Таваар оожум салдыратты.

Ыры-шоорнуу үнү чидип,
 Хөгжүм-дицмит оожургаарга,
 Бүгү чүүлдер тайлып арлыр.
 Хөглүг час-даа аъттаньцтар.
 Чалгыг-биле чалгыг ойлап,
 Чаашкын куткан шак бо өйде
 Хөлчөк бедип ушкан кушту
 Көзөнөктөн көргүлээр мен.

ТРДБ им. К.И

5.

Каас-чараш Сиху хөлге
 Аас-кежини тыпкан кымыл?
 А ол мөңгө эвес болгай —
 Чедип келгеш, чиде-даа бээр.
 Айыраң чечек аразынга
 Арагалыг дашка тудуп,
 Хөглөп аар дээш, таваар оожум
 Хөй чон мынаар чедип келир.

Чөөн чүкче бараан харап,
Чөкпөк чараш чечек чаптап,
Чааскаанзыргай турарымны
Чанымга кым эскергенил?
Көккүр эрик хаажылаан
Хөлдүң кырың туман бүргээн
Маңган аккыр шилен деп куш
Орайга дээр дээскинер.

6.

Цинмин хүнү байырлалда
Сиху хөл кайгамчык-ла.
Үнүш-бойдус чечектелген
УКОВСКОҖ Кижиги бүрү өөрүч-хөглээн,
Аразында айтырышкан:
«А бо дээрги кайызы боор?»
«Саглаң талдың доразында
Чаа чараш чууза кымныл?»

Энзиреп, кежээ дүшкен.
Эзирик-даа, элээр-даа бол,
Имилээн чон далажыксап,
Имир каксы тарап чанган.
Хоорай кыдыы ханаларга
Хоор чонну орук эккээр.
Чараш чечек орук кыдыын
Саглаңайнып, каастап турар.

7.

Алантоос кажан частыш кээрге,
Онзагай-ла Сиху хөл.
Араганы кудуп алгаш,
А тукту албайн бардым.
Кайыже-даа баарыңга
Кайгап-ханмас чараш чечек
Хилиң-торгугу салбак өттүр
Кижилерже хөглүг көөрлөр.

Алдынналган дашкалардан
Араганың чыды келир.
Шиник чечек хемежимни
Шимчетпестеп дужап алды.
Сергек чаашкын дымырааты
Сербээ бодум элээредим. [ДБ ИМ. К.]
Хөглүг ырга үдеттирип,
Хөөрежип, чанып ор бис.

8.

Сиху хөл чараш-ла-дыр.
Чиге кайгап, топтап тур мен.
Суг-даа, дээр-даа база катап
Сурун чараш көстүп туру.
Чайка, шилен хөлдүң суунда
Салдап, эштип чоргаар чорлар.
Таптың хоюг флейта үнү
Тааланчыг болганы ол боор.

Сериин салгыя дүне када
Сесерликке ужул турда,
Айныч чыры саарылгаш,
Яшма үнген шөлчө чаштаан.
Ынчан меңээ — хуулгаазын күш
Ыядынчыг, катгырынчыг —
Хемежи кыс шак бо өйде
Хуулгаазындан артык чолдуг!

9.

УКОВСЬ

Хаяа чыры дээп кээрге,
Кайгамчыктыг Сиху чайнаар.
Өртээл орну шупту чечек
Өлчей-домнуг ортулук-тур.
Көрүп-топтап тургулаарга,
Хөл суу кылаң көрүнчүк-ле,
Оожургаан эрик черде
Оклаттынган хемежик бар.

Мурнуу чүктен холду харап,
Мугур ак ай үнүп келди.
Куу ак шаң туман көжүп,
Кулбурбушаан чидип бар чор.
Чараш силиг алантоостуң
Чаагай чыды думчукка кээр.
Хөлден эстээн сырынчыгаш
Хөгледип кээр, сергедип кээр.

Ынак чордум сеңээ, Сиху.
 Ынак-тыр мен, ийи дакпыр.
 Чүглө сең дээш, ырак черден
 Чүглүг куш дег ужуп келдим.
 Алдар-адым, байым-шыыраам
 Анаа ыш дег чүве-дир оң.
 Чоруткандан — чээрби чыл —
 Човулаңныг үе болган!

Ляодун аист*-даа дег,
 Ужударын соксаткан мен.
 Эглип келгеш, бүгү чүүлдү
 Элдесинип кайгап тур мен.
 Шак бо хоорай, кижилер-даа
 Сагыжымга көңгүс чаа-дыр..
 Шак бо черге, кажан шагда
 Чалгы үем эрттиргеним
 Сактып келир кымнар барыл?

Б И М . К . I

✱

Су Ши

Хемеден дагларже
 көрүп ор мен

Хемежиктен көөрүмге,
 Херин даглар аъттар ышкаш.
 Өөр чылгы чапты берген:
 Өндүр бедик чалымнар-дыр.

Мурнуу көөргө дески чараш,
Бурунгаар дам үзейипкен.

Артын көөргө шак ол аъттар
Алаак шыкче маңнашканызыг.

Одуругну куржай алган
Орук харын аргамчы дег.

Бир-ле кижн ында улчаан.
Бизең хая ону бүргээн.

Салгын хемем мурнуу чүкче
Чанган куш дег ыңай болду.

Ооң-биле чугаа эреп,
Олче холум чайгыладым.

УКОВО

Салгын хемем мурнуу чүкче
Чанган куш дег ыңай болду.

Бегониялар

Часкы бойдус чаңнаң ойнаан.
Салгын-хады самнап улчаан.

Айның чырыы соңга шонган.
Агааң арыг, эмзиг, оътсуг.

Дүмбей дүне бегониялар
Дүннөп удаан эвес ыйнаан.

Деңим кыпсып, топтап көрдүм:
Деңдин өңгүр, чаражын аар!

Дүнеки бодал

Кулузунну салгын суйбаан.
Кударанчыг ыржым-на-дыр.

Хөлдүң суунда дээрбек ай
Хөглүг эштиң, салдап чору.

Удаан куштун, балыкчының
Уйгу-дүжү дөмей-даа боор.

Айдың дүне балык чөмнөп,
Албыс дег бо көстү каапты.

Оожум дүне улус-чоннун
Оруктары ээнзирээн.

Хөлегем-не мээң соомдан
Хөглүү дөгет сүрүп чору... ИМ. К.Т

Элезинче чалгыг шурап,
Эрикке исти арттырып каар.

Муңгак ак ай херелин төп,
Будуктарда четки аргаан...

Чуртталгавыс дүрген маңныг,
Чугаа-даа чок моондактарлыг.

Шылап-могап турупканың
Чымыш-ишке эскертинмес.

Куш даңдан дагаа этти.
Куштар, дагаа чаржалашты.

Парус херер үе бо деп,
Барабанчы сагындырды.

Сад түлээн. Абрикостуң
Саглаң чечээ кызыл жевээр.
Харын сугда чайнаан өөнчө
Хараачыгай чаныш келген.

Талдарның ак хөвөңнерин
Талыгырже хат ап октаан.
Чаш көк үнүп, бүгү чүвө
Чаагай чытка бүргедип тур.

Хана ынды — чайганыштыг
Каас херим ишти черден
Чараш кыстар каткызы мээ
Чаңгыланып, дыңналы-дыр.

УКОВ:

Олар чоорту шимээн барды
Опчок каткы ынаар ыраан.
Сагыжым чоп дүймей бээр чоор...
Чараш кыстар дүймөвээн бе?

1

Чаъс, арык дүниү өттүр
Чаңгыс ырны ырлаштылар.

Эртен эрте салгын эстеп,
Эге айны сывыртаан боор.

Кударанчыын, муңгаранчыын
Кударалым күс-даа ышкаш.

Арыг-кылаң дамырактан
Адыш ишти сугдан ишсе...

Хана дургаар кезип чордум,
Орук ынаар талыйган-дыр.

Долгандыр-ла үнүш-сиген
Доозазы оңуп, түлээн.

Чүгле харын кулузуннар
Чүмү-биле чалгып, шиилээн.

Хеме-биле эжиндирдим,
Хөзиг салбак сагындырды...

Кулузуннуң ынды ынаар
Куу шляпа көстүп чору.

Аккыр дүктер шляпаны **ГРДБ** ИМ. К. I
Адаандан көстүп, агараңнаан.

Чоокшулай эжиндиргеш,
Чолукшуур дээш чоруплаттым.

Чайкалар ужун хойду —
Балыкчы*-даа база читкен.

2

Салгын-хатка бойдус сергээн.
Чараш чүүлдер шупту база.

Чаптап эртер чүүлдеривис —
Салаа базып санаттынмас!

Шынчы, ынак ашактарның
Шырай-арны сагындырар,

Суурда-даа, үнүште-даа
Сурун чараш аялгалар.

Оран кезип, тояп чор мен.
Онза сагыш — бодалым чок.

Чааскаанзыргай хемежигим
Чалгыг дилип, эштип чору,

Хөрлүг, түрлүг агымнарда
Көдүрлүр-даа, чавызаар-даа —

УКОМ

Салгын-хат-даа агым-биле
Чаңгыс черге аайлашкан дег!

Кайгап, көрдүм — долгандыр-ла
Кыдыг-уг чок ак-көк делгем.

Чүректерге чаңгылангаш,
Чүглүг куш дег ыры ушкан!

Чоруй бардым, чалгыг, салгын
Соомга үр-ле шугулдашты.

Салдаан булут хөлегези
Шапкын хемге эсти берген.

Хуан Тинцзань

К а й г а м ч ы к ч а с

Кайгамчык час кайнаар читкен?

Чары-сураа, изи кайыл?

Часка душкаш, меңнетпеңер.

Чаңгыс меңээ эгидиңер:

Катап база кады боор бис.

Кайгамчык час чиде берген!

Кайнаар барган — кым-даа билбес.

Сыгыргадан айтырарга,

Шыргай чечек аразынче

Шымны берген, сураг барган.

М. К.

Цин Гуань

* * *

Караңгы дүн төнмези чөп,

Херим ишти терең хем-не.

Эжиктерни хат тырткан,

Сенчилери бүзүрелдиг.

Оттуп келдим. Деңим чыраан.

Күскежигеш олче кайгаан.

Хаяа оштап хыраа дүшкен.

Харлыг соокка доңа бердим.

Ам меңээ
Удуттунмас мунгаранчыг.
Канчаарга-даа
Дөмей-ле хей, удуттунмас...

Аъттар даштын былгырышты.
Хонашты каап — чорупкан мен!

Лу Ю

* * *

Кааңга алзып, сышта тараа өртөнип каан.
Харын чүгле бок үнүш чаптып үнгөн.

Өвү йууу-и уттуштар дээш чадаштым оң,
Орунумга дүннү өттүр андааштандым.

Хенертен-не, маадыр Шуньнуң келгени дег,
Кедергей дааш дээрден дүжүп бадыш келди.

Оңган черге чаъс барып дидиреди.
Ону кулаам чаптап ханмайи дыңнап олур.

Фэнцзяо дуганынга дүн

Фэнцзяо дуганынга
Чеди чылда барбаан-дыр мен.

Дүңгүр даажы ында база
Дүне када дыңналгылаар.

Хөрөк өйгөн халыинны-даа
Ай, хат база өжүрбээн-дир.

Бошаны эртип келдим.
Мурнумда ам муң-муң даглар.

* * *

Түрегделди, муңгаралды
Дүктүг сыртык солувас-даа.

Назы бараан, аарыг келген,
Уйгу чидип, харыксыраан.

Бамбук ыяш бүрүлери
Сылдырашты — сяо, сяо. ТРДБ им. К.И

Чижик куштар көзенекте
Чирилешти — чжэ, чжэ.

Кымчы туткан бир-ле кижн
Онаан-үлүүн хавырып тур.

Хоругдалдан, ырак черден
Хостап алыр аргазы чок.

Чүгле чаңгыс бодумну дээш
Чүге ыңчаар кудараар мен!

Кадыг-берге үе-дир дээш
Караам чажын төгөр-дир мен...

К а с т а р у н у н д ы ц н а н
т у р м е н

Слива бүрүн чечектелген,
Чидыг чыды эзиртип тур.

Чалын оттуң өргүнү өштү.
Часкы хевим каастандым.

Ханьның ары ээнзирээн
Хамык Циньгуань* шыпшың барган.

Соңгу чүкче кастар ушту.
Соондан көрүп, дыцнап тур мен.

УКОВСКОЕ *Ли Цинчжао*

Хар дүшкен. Садта мэйхуа
Шак бо өйде чечектелген.
Ягаан өңнүг чечээн алгаш,
Чаштарымга өрүп чордум.
Чечектери тоглап дүшкөш,
Чаштарымны кааставайн баар.
Карактан чаш чаржып бадар.
Хамык хевим көк суг апаар.
Ам бо ырак хары чуртта
Чаа чылды чааскаан уткуп.
Кастыым дүгүн агарганын

Хандыр сайтып, билбейн тур мей.
Кежээликтээн. Сырын эстен,
Даштын имир шагда дүшкен.
Мэйхуаны дилеп канчаар —
Меңээ ол ам тыптыр эвес.

Б а н а н п а л ь м а

Чылдар өттүр соңга баары, шак бо черде
Сырый үнгөн пальманы кым тарып кааныл...
Херин узун хөлегези
Херим иштин дуглап туру.
Бүрүлери сырын-биле
Бүдүү-бүдүү сымырашты.
Сырын-биле
Сымырашты.

Кудараксап, хөлестепкен чыдыр-ли мей. ГРДБ ИМ. К.
Куу чаашкын хана өттүр догдурады.
Чаштанчызы
Сагыш-хөөнде.
Чаштанчызы
Сагыш-хөөнде.
Кара чааскаан
Кара дүннү эрттирип-даа,
Чаашкынның даажын дыңнап
Шаам төнгөн, чөгөл төнгөн.

* * *

Дыка бичии казанакче
Дывыржыдып час-даа кирди.
Көжегелиг соңга өттүр

Хөглүг херел саарлып ойнаан.
Ынаар ырак делгемнерде
Ыржым хааннаан, магаалыг-дыр.

Дески кышкан, төнер четкен
Дедниң ыжы шөйлүп үнген.
Хүн-даа ашкан, ооң соондан
Көзөнектен херел ыраан.

Тарып кааным мэйхуа
Талыгырда хемде өскөн.
Сурун чараш ону чантап,
Суургадан караваан мөн.

УКОВСКОЕ Үе-дүште бир-ле черге
Дичжоудан Хэ Сунь* ышкан
Шаң бо ыржым булуң черде
Чаңгыс-даа кижиге манаваан мөн.

Аян ырының чажыдын тып,
Аялганы билип алдым.
Ынчалза-даа чаашкынның
Ырын тода сагынмас мөн.
Сырын-биле мынчага дээр
Сымыранчып шыдавас мөн!

Кайда-ла ийик, бир-ле черде
Сыгырга куш кударап ор.
Бирде харын соксай-даа бээр,
Бирде маңаа дыңналып кээр.

Ажыг таакпы булутталган
Яшма дашка мөңгө эвес.
Ол дээш чүгө муңгараар мен —
Ооң менээ херээ чүү деп!

Амыдырал шимчээшкинде
Бүгү чүүлдер ис чок чидер.
Арай уян хөөн база
Үе-биле арыгланыр.

Айдың дүн-даа кайгамчык-тыр:
Айның чырыы чымаарган.
Көксүг агаар көжегези
Хөлегени үр-ле аргаан.

ТРДБ им. К.И

* * *

Бүрүлериң — яшманың салбактары,
Бүгү бодуң каът-каът болуп черже ээлгеп.
Адырланган сан чок көвей бүрүлериң
Алдын ышкаш чайырланып херелденген...
О, хризантема — күскү чечек
Чоргаар, ээлдек сеткил-хөңнүң
Соруу быжыг экерлер-ле
Олчаан-дыр сен.

✧

Синь Цици

Розаларны алгап тур мен

Чараш чечек частып келди.
Шалың-дамды чайыналды.
Шак бо эртен чечектерге
Чаагай уйгу каяа турар.
Сылдырады чайгангылап,
Сымыранчып турарлар-дыр:
Час шаг ужуп чоруп турда,
Сагыш саарзык, уян турлар.

Ол-ла херим ишти черде
Онза чараш өңгүр силиг
УКОВСКИ Роза үнүп турар дээрзин
Олар харын билбес турган.
Частың чылыын, каас-шинин
Чараш роза оорлапкан-дыр.
Хөлегеде, ынчангаштың
Хөйден дезип, чаштынган-дыр.

Өөрүнчүг чараш-каазы
Өңгүр чырык өңүнде эвес,
Силиг, уян, ээлгири
Шиник-каастан артык эргим.
Көвей талдың эстеп, улчаан
Хөвөннери аңаа хонмас.
Хадың, дүшкен бүрү, салбак
Каас-силиг розаа дегбес.

Ховар байлак эртинё дөг,
Кончуг чараш салбактары
Шалың сугну дозуп ойнаай.
Эжингештиң сугдан үнген
Ян Фей даңгына* дег,
Чайынналып, кылаңнашкан.
Кижилерге чаагай чытты
Хире-хире сөднөп туткан.

* * *

Эге чааскаан хемежинимде
Эштиң чор мен.
Хем суу
Херин черде чаптылган-дыр.
Чалгыг даажын дыңнап чыда
Удуй бердим.
Су Ши-биле кады бие деп,
Дүжей бердим.

ТРДБ им. К.И

Оттуп келдим. Чааскаан болдум.
Хүн-даа ашкан.
Сууржугаштың бажыңнары
Бүлүң көстүр.
Хана дургаар абрикостуң
Ягаан өңүт
Каасталга кызыл чечээ
Чалбышталган.
Кежээкиниң булуттары
Көдээр салдаан.
Ийи-чаңгыс дамдылар-ла
Дээрден баткан...

Хову-шөлдөн чечек чыгган
Кым деп кыс боор?
Хенертен ол ис чок чидип,
Кайнаар барган?

Хайлыны ыңай, чүү деп чүвөл?
Ында — куруг.
Ында — салгын.
Талчыгаштың хөвөннерин
Таваар силгип,
Салгын эстеп,
Самнагылаан.

Чжу Дуньжу

УКОВСКОЕ

* * *

Шыргай үнген садта эвес,
Шылырады аккан хемниң
Шыгын орта мэйхуа
Шынап чараш чоргаар өскөн...
Даглыг черниң соогу ону
Дайзын болуп коргутпаан-даа,
Частың чылыг хүннери аа
Сагышка чоок эвес-даа дег.
Чүнүң ужун мэйхуа ам
Чүге мынчаар кударааны ол.
Күзел хандыр хөөрежиң,
Күжүрге кым келир ирги?

Чаагай чыттыг чараш чечек
Чааскаан чүглө саглаяр-дыр.
Бедив дээрден чүглө ак ай
Менди эреп, чаптап эртер.

ИМ. К.

*XIII—XIV вектер
(Юань периоду)*

Ван Хэцин

**Ч а ж ы т
м и н н и ш к и н**

Дагаа эткен.
Айның чыры өжүп баткан.
Ах,
Хенертен мээ дүвүренчин,
Эргим өднүк.

Ынакшыжып чордувус ийин.
Ырак-чоокка шупту билген.
Кым-бир кижн бистн көргөш,
Сымыранып сөглөпкөн-дир.
Ыядынчыын, ырмансынчыын.

✽

Бо Пу

К ү с

Чинараның бүрүлери
Далаш чокка ужугуп тур.
Алантоос салбактарын
Таваар октап, сугда салдаан.
Шак бо өйде шүлүкчүнүң
Сагыжы шуут кудараксаан.
Байырлажыг будуктары
Чайыр хыраа.
Кызыл-хүрөң бүрү-сиген —
Шүлүк-ыры.

Ч а с

Хүн-даа узаан.
Хат-даа чылаан.
Кыстар-биле ойнап, хөглээн
Хаанчыгаш сергектенген.
Арагага дээй каапкан
Кимононуң чеңи өткөн.
Селбейерген баштарыңдан
Сиген-бүрү дүжүп турган...

Кударалды үнүш-сиген эмнеп калыр.
 Каткы-хөгнү саглаң чечек сөднөп келир.
 Эрге-дужаал бөргүн ырак шывадавыт.
 Амыдырал аагы ырап, ужугупсуң.
 Чжан Хуа* кайгамчык-ла күштүг чорду —
 Ооң изи шагда чидип, утгундурган.
 Цзыя-даа* угаанныг-даа, орлан чорду —
 Ооң изи шагда чидип, утгундурган.
 Лу Цзя* чугааккыр-даа, мерген чорду —
 Ооң изи шагда чидип, утгундурган.
 Эрткен чылдар уран-чечен чугаа-соодун
 Элде оар балыкчыдан
 Дыңнап аар сен.

УКОВСЕН

Ма Чжиюань

О н и й и а й

Эге ай

Бүгү чүүлдер онзагай-дыр!
 Час,
 Хоорай, дүн-даа
 база сылдыстарлыг
 көвүрүг-даа.
 Ыяштарны — оттар бүргээн, чечектер-ле.
 Кайгамчык ыр куттула-дыр —
 Ооң боду!

Язытылар дагларында
Чажыртынган уя-өглүг
Ооң боду.

Ийиги ай

Мэйхуалар суур ынды
Мээс черде чечектелген.
Персик, груша чыды киткээн
Белектиг, каас час-даа келди.
Доозун өттүр чууза-терге
Тода черле көзүлбес-тир.
Чорумалдар орук дургаар —
Цинмин хүнү келгени ол.

Үшкү ай

Эңмеленип, арыгландым. БИМ. К.
Кайгамчык хүн!
Эрик дургаар кыстар хөй-дүр!
Кайгап тур мен,
Байлак садта өскөн ышкаш
Чечектерниң аразында
Бараан харап улчуп тур мен.
Час-даа чанды.

Дөрткү ай

Салгын эстээн кежээ дургу
Айлаң куштуң сырын ыры
Часты уян үдеп кагды.
Араганы чооглап ишкеш,

Арык дургаар ушкулаан бис.
Чараш кара бажыңында
Шагга чедир бисти манаар.
Чараш ыр дег уян-чымчак.. !

Бешки ай

Мальва ойнап, хүлүмзүрээн,
Гранат харын каттырып каан:
«Лисао» деп шүлүглелди*
Эзирик сянъшэн номчуп орган.
Хаяларда уя туткан
Хараачыгайны кайгап ор мен.
Хемниң ынды эрик черде
«Орхидейлер» шинизи* үнер —
Хемелер ынаар чаржывытты.

КОВОС

Алдыгы ай

Дээр — делгем,
Зал — нефрит,
Борбак дош!
Шак ынчаар
Чаньдан* дезип шыдаттынмас.
Ынчан харын шийтпир мындыг:
Чараш алантоос частып кээрге,
Орду орта тамчыктанып,
Улуг оожум өгбем-биле
Ужур ижип оргулаар бис.

Чедиги ай

Сылдыс ынаар чүгүрө-дир...
Харап дегген айны чаптап,
Кара чааскаан олуру мен.
Үнген айдан чалыы шырай
Үзүк чокка менче кайгаан...
Дээрниц ол-бо талазында
Демги ийи сылдыстарже
Кокпа-оруум муңгашталган.
Хоруй берген олур-ла мен.

Сески ай

Араганың дыдык таары куруг туру.
Чан Э*-ниц элчини дег, ЭДБ ИМ. К.
Хуулгаазын сүнезиннер ужугуп тур.
Дээр арыг,
Күскү айга суурга бажы чайынналган.
Кажан шагда
Цзянчжоу Юэ сиилбип каан дег,
Кайгамчыктыг чараш-ла-дыр.

Тоску ай

Соок хемде хемежикти,
Соңга дужу ында турар
Хризантема, парусту
Хире-хире сактып ор мен.
Ол-ла бүгү, сактырымга,
Октаттыңган сценада
Артып калган истер ышкаш,

Аажок ырак Даньяндан
Чагаа бижик чорудар деп
Аашкыным, ынчайгаштың
Сактып-хилеп чурттап чор мен.

Онгу ай

Сюань мин* чазын кел дээн —
Ээпек дургаар хыраа дүшкен!
База катап харлыг булут
Бажың кырынга астына бээр.
Ынчалза-даа чылыгар мен.
Хорагай чаа көжегөдө
Ховар чараш чалыы кыстар
Ырым-шүлүүм куттулдурар.

ЛУКОВСКОГО

Он бирги ай

Чевег черге чыдырымда
Чедип келдиң, кажан шагда
Ынак чораан кижидир сен.
Сеткилиңни ажытпайн,
Чечектерни салып кагдың.
Ынчангы бир ырлап чораан
Ырларың-на куттулар-дыр.
Ойнааракты уткан-дыр сен.

Он ийиги ай

Соок чывар сыыгайнып,
Сонду чүктүң хады хадаан.
Чай шаг дүшкөөн, ам-даа элек
Чаш көк үнүп, саглаң өзөр.

Мээс черде кылын харда
Мэйхуага белен эвес.
Чөөн чүктүң бурганы өршээ!
Чөөк ышкаш хардан ур-ла!
Келир чылын тараа дүжүт
Кедергей-ле чаагай болзун!

Б е д ү ү н ө ө р у ш к ү

1

Дүмбей кара эзим черде
Дүвүрел чок чааскаан мен.
Салгынчыгаш тояп чорааш,
Чадырымны оюп эртпес.
Алдын-мөңгүн, ТРДБ им. К.С.
Алдар-атты,
Оон-даа өске чүү-хөөнү
Ооң-биле уттуптар бис.

2

Көдээ черге хүннер узун
Хөөнзүргей сагышка чоок.
Айлык черден чалгыг шилээр.
Алантоостар саглаң частыр.
Чигир чыгган ары ында
Шимээн-дааштыг ужун туру.
Ховаган дег ушкулай бээр...
Ховар ындыг дүштер көөр мен.

Чжан Кэцзю

Ч а й

Чараш кылаң хемчигеште
Чалгыглар-ла сүржүп ойнаан.
Абрикостар ногаан саглаң.
Арагазы аажок ажыг!
Арбустарны додуруп каан —
Олар дош дег соок салам.
Көжеге ынды ширтек черде
Хөлестенип чыдыр бис оң.
Ажыг, чап-чаа арагалар
Аяктарже куттулуп тур.
Ону ижип, хөөрежиң,
Осжум ырлап чыдыр бис оң.

УКОВСКОЕ

К ү с

Эзерлиг аът былгырып тур.
Доора даглар ынды ынаар
Торгу хилиң көжеге дег,
Эрээн булут чапты берген.

Алдар ат-даа, арын-нүүр-даа
Ак шаң, ыш-бус, туман ышкаш
Салгын-биле эстей берген...
Юаньмин садты эргий
Уян хөөннүг кылаштап тур!
Сесерликте кокпа-биле
Сербээ хөглүг базып оң бис.

К ы ш

Дүвү-шуурган дыңзып, улаан.
Дүргектелип, булут көшкөн.
Дескилештир бораңналган
Дээр бүргөп, харын урган.
Чадыр өгдө чылыг-даа-дыр.
Чараш кыстар кайгамчык-тыр.
Көжөгөлөр бадыртынган.
Хөлбөң куткан хуваларны
Ижиң-ле ижиң,
Хөглөп, хөөрөп,
Хөглөп, хөөрөп ора-дыр бис.

Ч а с ТРДБ им. К.И

Флейта үнү ыткыр үндү.
Барабаннар динмиттелген.
Часкы сырын самнап ойнаан
Шак бо садка онзагай-дыр.
Эх, канчаарыл ам, чечектелип,
Аалдап келген часты шупту
Акша берип садып алды.
Хоорай ынды дөңгөликче
Хөглөп, ойнап чоруптувус.
Эртеңге дээр Сиху дургаар
Эширип каар суксун ижиң,
Хөөрөп, ырлап тургулаар бис.

* * *

Кайдал ол ам?
Часкы шагның кызыл-кызыл
Саарлып дүшкөн бүрүлери
Суурганың бажы ышкаш,
Сувуразы бедик, чоргаар!
Карак чажын оожум-шөлзөн
Харам чок төп, ырлап ор мен.
Хенергеткен бедигээштер,
Хемниң эрин,
Кежээки хүн херелдери
Херлип узаан.

Хөлгө күскү
хүндүс

ТКОВ

Бажыңчыгаш баарында
Хады, терек шупту ногаан.
Ыяңгылыг фддйта үнү
Ырак черден дыңналы-дыр.
Чараш чечек дургаар үнгөн
Хөлбең ногаан эрик черже
Хемде хеме далажып ор.

Кундаганы салып кагдым.
Чевег-хөөрнүң аразында —
Салбак хады хөг чок турлар.
Сарбашкынның чалгааралы*.
Дээрде булут эштип, көшкөн.
Күс-даа келген.
Бүрү-сиген кызып калгай.

К е ж э э к и ч а с

Сиху хөлдүң дөлгеминде
Чөөн чүктүң хады хадаан.
Талчыгаштар, чечектерде
Даңгаар эртен шалың чайнаан.
Үзүт-ховаган самын ойнап,
Сыгырга куш ыглаксай-дыр.
Салдап чадап чорумда-ла
Час шаг бүдүү ыраан-на-дыр.

* * *

Катап база эзирик мен.
Кайгамчык ыр ужугун гур.
Тоянчыны кагдынган бол,
Дош дег чалгыг чылгай каапты.
Чечектерлиг көжегени
Серини сырын дүк дег челбээн.
Сагыш-сеткил илбичизи
Чаңнай аарак менче көрдү.

СМ. К.

* * *

Барыны чүктөң салгын эстээн.
Хөлдүң кырын талдар хараан.
Хевим-тонум каастап алдым.
Хемем база каас-шиник.
Чайкалар
Чалгыгларда оожум удаан.

Үнүп чадаан чечектерни
Үзүт-боолук ховаганнар
Үглей берген.
Чеме, хала ыразын дээш
Араганы ижип ор мен.

* * *

Сиген-үнүш чыды киткээн.
Шимчеп, көшкөн булут ыраан.
Ашкан хүннүң кударалы...
Ах! Час шаг келди!
Арага-хымыс база турган.
Хеме чоруу чник-чаагай.
Ахтар база былгырышкан...
Кушкаш хөөкүй ыглап, эткен.
Куткак! дүне дендээш барган.
Хадымарлаан салгынчыкка
Кайгамчыктыг персик күжүр
Каасталгазын алзывыткан.
Херим ишти — ягаан-кызыл
Хензиг када хуула берди.
Эжим ону көргөн болза!

К у т к а к — суггур чаашкын.

Сюй Цзайсы

**Мэйхуа чечекти
дилеп...**

**Дүүн эртен
Дүргек ак хар кылын урган.
А бөгүн булуттарже
Төгөрүк ай ажытталды.
Мэйниң салбак бүрүлери
Частың чедип келгенинге
Өөрүп-хөглээн.
Ягаан өңнүг салбактары
Салдырады:
Ушпа кырган улчумал кээг,
Шүлүүн номчуп турган ышкан...**

М. В.

Мэйхуаның хөлегелери

**Сугнуң кыры —
Мэйниң сывы.
Чагган харда
Салбактары.
Чайынналган сүүзүн каазы
Чараш чазын бүлүрерген.
Аккыр булут чайнай каапкаш,
Алыс муңгаам часкарбайн-дыр.
Соок хаарган дүне үнер
Соңга долган ай безин...**

* * *

Бодумдан ырап,
Чорун кагдым.
Чаашкын болгаш туман-биле шугланыптым,
Ыяш кескен кезек кижини шоорун-даа,
Кадарчының ырызын-даа дыңнап ор мен.
Айдың ай,
Чыдын чок хат олар биле
Сагыш амыр, костуг, элдеп
Үжелээн бис.
«Дүүн» болгаш «бөгүн» аразында
Кызыгаарны шупту кады балап каар бис.

* * *

О, кеккүр кудай-дээрим,
Мээң-биле ижерин сен күзээр сен бе?
Дүмбей дүннүң соон дарый
Хаяа дээп кээр,
Хоозуралды солуп келир сайзырал бар.
Балыкчыгаш сугга кыштаар.
Дуруяалар ыржым куруг бедигээшке...
Эртеден бээр куштар үнү мыжырашкан...
Теректерниң хөлегези
Ханаларда тарай берген!
Груша сывы адаан орта бир-ле кижини
Флейта тыртып ойнап олур.
Ооң хөөнү бурун шагдан
Хардан аккыр,
хаттан арыг,
айдан чырык.

**Чечектер хады
берген**

Эргенги хүн үнүш келди.
Эмзиг чытка эзим долду.
Доңгада ол арагандан
Долдур куткаш, аяң сунам.
Чүден делгем Алдын Шынаа
Чүрек чүглөп, девиржидер.
Харын улам кудараксап
Кара-куштар ырлаан орлар.
Хектер ыглаан, чечек хадаан,
Хевис аргаан час шаг ыраан.
Чараш шиник бүгү чүүлдү —
Чаъс чуй шаап арыглаан бе,
Салгын-хады анпарган бе...

**Ырак черни
бодап ор мен**

Касты канчап харап көөр чоор? —
Булуттар-ла, булуттар-ла.
Балыктарны канчап көөр чоор? —
Булак суу терең дажыг.
Чарлыпшкынның ийи чылы —
Чаңгыс шыйыг шүлүк болза!
Суургаже үнүш кээр мен.
Бедини ыңай.
Ырак-чоокку делгемнерде
Булут болгаш даглар көстүр.
Төрээн черден
Төлү меңээ кым-даа келбес.

Бедигээш-биле
байырлажып тур мен

Тяньтай ыдык бедии бо-дур —
Талыгырда,
Хөгжең булут далаш-биле
Көжүп, ыраан.
Орукка туруп, могопкан мен.
Цзяннанң ырап, чыдып кагды.
Сиху-даа кайгамчык-тыр.
Шүлүк-ыры күжү читти.
Мэйхуа, оо
Чедип кээр мен,
Мени мана!

* * *

Хат читкен,
Ыржым дүшкен.
Ай-даа чыраан.
Ожук-шалың кылаңнашкан.
Ары, шаапкак, ховаганнар
Дүжеп, удаан.
Часкы үе сагыш-хөңнүн
Чашканнапкан.
Чечектелген грушаның удуваанын
Аян туткан айлаң-кушкаш
Эскербээн-дир.

* * *

Амыр-шөлзэн, элдеп-чиктиг
Ашак кижн чурттап чораан:
Сыырткыыш туткаш, доштуг хемде
Шыгырт ораp чаңчылы бар.
Айдың дүне хемниң суунга
Аңгы чааскаан эштип, шымныр.
Ону харын Феникс* сактып,
Оожум дышче сүмелээрге,
А ол ында чааскаан ораp.
Бодалдары — саарыгда,
Фучунь даглар чоогунда
Чемнеп ойнаан балыктарда.

* * *

Барын чүкче, чөөн чүкче
Дамырактар
Даалыктап, чарыштырган.
Даглар бажы бедиктерде
Таваар булут эштип, салдаан.
Күскү салгын хеме-биле
Күзели дег чөржүп ойнаан.
Эрик дургаар ыш-бус көшкен.
Ында-мында казанактар
Бүлүрерип көстүп турлар,

* * *

Кежээликтей
Кезек булут тарай берген.
Херелдиг хүн база ашкан.
Кдённарның бүрүлери ногаарарган.

М. К

Хөм суу бүрүн чайынналгай.
Эрик дургаар хаажылаан
Ээтпек хыыргыгыш шылырашкан,
Чайка, шилей кожа удаан.
Чайгы шыктан хойлар чанган.
Чайынналдыр чаштай каапкан,
Чалгыг соондан чалгыг көшкөн.
Хрусталь орду сагындырар
Айгадаң соок,
Ашкан хүннү үдөп кааннар.
Ырак хаяа
Ышка-буска дугладыпкан,
Кургаан ыяш
Кууарып оңа берген.
Каарганнарның хөлегези
Караргылаан.

* * *

Хараачыгай оккулаштыр
Хана дургаар ужуп ойнаан.
Сыык черде өдүрөктер
Шыгырт удуп, таалап дүжээн.
Аъттар баглаар талчыгаштар
Алаактарда ногаарарган.
Чадырымче ында-бирек
Чоокшулап кел-ле чыдыр...
Чайганыыштан дүже халааш,
Абрикостар аразынче
Садче кирип, чаштына бээйн.

✱

Гуань Ханьцин

* * *

Сливаның бүрүзү дег,
Самнап ойнаан харжыгаштар,
Чандацнардан үнүп турар
Чараш бөлүк көккүр ыштар
Сууржугашты шыва чаапты.
Эзим черден дүниээн куштуң
Эдери-ле дыңналыр-дыр.
Көрүнчүк дег хемниң суунда
Хөлчөк чинге кулузунну,
Балыкчының күзүн каапкан
Хемежигин көрүп тур мен.

* * *

Чүгүрүк дег, бир-ле черже
Чүрээм күжүр девиржиң тур...
Болзун ыңай!
Каржы шуурган,
Хамың бачыт ырап чорзун!
Халалыг дүш!
Мени черле хөлзетпеңер.
Херээ-даа чок.
Алдар-аттың өргээзинден
Чоруптайн,
Чогум кежик — өөрүшкүмнү
Ыржым куйдан барып тып аайн.

* * *

Салбакталган будуктарда
Чараш куштар ындынналган.
Аккыр хана арты ынды
А мээң эжим уяраан-дыр.
Частың хөөнү шуптувустуң
Сагыжывыс саймааратты.

Ооң бодун күскү өйнүң
Опчок чалгыы уяраткан.

Ч а р л ы ш к ы н н ы ң
х ө ө н ү

Сагыш-хөңнүм өөрүшкү чок.
Чежеге дээр дүн-хүн чокка
Сеткил саргыш, аарып кээрил?
Теректерден мочургалар
Дээрден дүшкен харлар ышкаш.
Даглар ажыр, хемнер кежир
Талыгырда сен-не ырак..

Т а й ы л б ы р л а р

- Фу Си** — кыдаттарны сайзыралче киирген маадыр. Аыш-чемни болбаазырадырын, балык четкилээрин өөреткен, өг-бүлө хоойлуларын ажыткан база кыдат хылдыг хөгжүм херекселдерин лютия, цитра — оларны чогааткан.
- Тан** — кыдат улустуң маадыры, чести тыпкаш, оон хөй кылагар кылыглар кылган шевер деп тоолчургу чугаада чугаалап турар.
- Ван Цяо** — Суньшань деп дагларга турлагжып алгаш, хуулгаазын аргага өөрөмп алган маадыр.
- Куньлуна** — даглыг бедигээш.
- Ань Цишэн** — муң чылдарда чурттааш-даа, аныяк хевээр арткан маадыр.
- У хаан** — Мурнуу Кыдатта ыры-биле алдаржаан улуг девискээр. Шүлүкчү Цюй Юанның чуртту.
- Хуларның мыйыс үнү** — Ху — Кыдаттың соңгу болгаш соңгу-барыын кызыгаарына чурттап, Кыдатче халдаашкын кылып чораан көшкүн аймак.
- Лоянчылар** — Лоян хоорайның чурттакчылары дээн уткалыг.
- Ляодун аист** — Ляодун чартык ортулуктуң аизи.
- Балыкчы** — кыдат лирикада бедүүн, мерген угаанын кижиниң овор-хевирин.
- Хэ Сунь** — 4-кү векте чурттап чораан шүлүкчү.
- Циньгуань** — Кыдат империяның чери. Ол үеде Чжурчжэннер эжелеп алган турган.
- Ян Фей** даңгына — Сюань Цзун (712—756) императорнуң фаворитказы, кайгамчык чараш даңгына. Император биле Ян Фей даңгына ай чырыныга

эштип, ойнаар кылдыр мрамордан кылган
16 бассейн бар.

Чжан Хуа — талантылыг полководчу болгаш чо-
гаалчы.

Цзыя — бөдүүн балыкчының ады. Бодунуң угаангыр,
мергөни-биле хаанның бирги сүмелекчизи апаар.

Лу Цзя — бодунуң чечен сөс-домаа-биле алдаржаан
литератор.

Лисао деп шүлүглел — Цюй Юань деп шүлүкчүнүң
эң-не улуг чогаалы.

Орхидейлер шиизи — шии ады. Бурунгу Кыдатка
казын суурларга театржыткан көргүзүгүлөрни
бо-ла бараалгадыр.

Чань — Буддизмнің Кыдатта бир хевири.

Чан Э — айның бурганы.

Сюань Мин — сугну, соокту эркээр кыштың бурганы.

Сарбашкынның чалгааралы — сарбашкынның сүртен-
чиг алгызы.

Феникс — даг ады.

VKOL

ДОПЧУЗУ

Эгэ сөс	3
<i>III—IV вектер (6 династияның периоду)</i>	
Лю Чжэнь. «Күскү салгын...»	7
Се Ань. «Шымбай хуннер келгени дээш...» Биеэти бир шагда ышкаш...»	9
Се Вань. «Кадыр хая шыпшык бажын...», «Дүмбей дүннүң караңгызы...»	10
Се Даонь. «Бедик дагда чаңгыс хады...»	12
Гу Кайчжи. Чылдың хөй үелери	13
Се Линъюнь. «Ээнзиргей херии черге...». Мурнуу чүктүң чалгыглары...». «Сагыш пөкпес тояп чор мен...». «Ундаралга алзывыткаш...», «Бодалымга аары кончуг...». «Часкы ейде аккан сугдан...». «Чалгыгларны эшкииш-биле...»	13
Бао Чжао. «Янзцы хемниң мурнуу чүгү...». Часты ырлап тур мен.	20
Лю Сяочо. «Дүн-даа дүштү...»	21
Хэ Сюнь. Даң хаяазында орукче үнүп чоруптар бис. Садта	22
Лу Кай. «Сеткил өөрткен почтачыга...»	23
Фань Юнь. Байырлажышкынның шүлүү	24
Шэнь Юэ. «Төнчү чокка одуруглай...». Бодумнуң кожам дугайында бодап ор мен, а ол келбээн. Хостуг үемде мээң сагыш-сеткилимде чүү турганыл	25
Кун Чжигуй. «Чалым кадыр какпак хая...»	28
Се Тяо. Өңнүүмнү манап ора. Кышкы хүннүн кежээки хаяазында чүнү-даа канчанмайн ор мен	28
Цю Чи. «Кежээкиниң хаяазында...»	31
Сяо Цзыфань. Күскү айже көрүп ор мен.	32

VII—X вектер (Тан болгаш 5 династияның периоду)

Ли Бо. Хаяларга айтырыг болгаш харыы. Өң- нүктерим-биле дүн	34
Ду Фу. «Чаашкын хемде...»	36
Дай Шулуңь. «Кызыгаарда ногаан үнүш...»	36
Вэй Ину. «Сылдыс оруу...»	37
Ван Цзянь. «Талчыгаш...»	38
Лю Юйси. «Персиктер долгандыр-ла чечектел- ген...». «Лоянчылар-биле байырлашкаш...»	38
Вэнь Тинъюнь. «Айның чырыы бүлүрерген, сыл- дыс шуут чок...». «Бажым дүгүн дырап, суй- бааш...»	39
Вэй Чжуань. «Хыраа чайыр. Канчап билир...»	40
Ли Юй. «Аткан даңга...». «Күзелдерим мени ал- гаш...»	41

X—XIII вектер (Сун периоду)

Оуян Сю. «Күскү өйнүң кударалы...». «Садка дүүн чаа чечек чулгааш...». «Даглар ырак, «Фонгта бэ»...». «Чаңгыс хеме ырак хемден...» «Соок боорга ынчанган бе...». Сиху хөл дуга- йында одуруглар	44
Су Ши. Хемден дагларже көрүп ор мен. Бего- ниялар. Дүнеки бодал. «Сад түлээн. Абри- костуң...». «Чаъс, арык дүннү өттүр...»	54
Хуан Тинцзань. Кайгамчык час.	60
Цин Гуань. «Караңгы дүн төнмези чөл...»	60
Лу Ю. «Каанга алзып, сыпта тараа өрттенип каан...» Фэнцяо дуганынга дүн. «Түрегделди ... муңгаралды...», Кастар үнүн дыңнап тур мен	61
Ли Цинчжао. «Хар дүшкен. Садта мэйхуа...» Банан пальма. «Дыка бичии казанакче...» «Бүрүлериң — яшманың салбактары...»	63
Синь Цицзи. Розаларны алгап тур мен. «Эге чааскаан хемежиимде...»	67
Чжу Дуньжу. «Шыргай үнген садта эвес...»	69

XIII—XIV вектер (Юань периоду)

Вав Хэцин. Чажыт миннишкин.	71
Бо Пу. Күс. Час. «Кударалды үнүш-сиген эм- неп калыр»	72
Ма Чжиюань. Он ийи ай. Бөдүүн өөрүшкү.	73
Чжан Кэцяо. Чай. Кыш. Час. «Кайдал ол ам?...». Хөлге күскү хүндүс. Кежээки час. «Катап база эзирик мен...». «Барыын чүктен сългын эстээн...». «Сиген-үнүш чыды кит- кээн...»	79
Сюй Цзайсы. «Мэйхуа чечекти дилеп...». «Мэй- хуаның хөлөгелери...». «О, көккүр кудай-дээр- рим...». Чечектер хадый берген. Ыран черни бодап ор мен. Бедигэш-биле байырлажып тур мен. «Хат читкен...». «Барыын чүкче, чөөн чүкче...». «Кежээликтей...». «Хараачыгай ок- кулаштыр...»	84
Гуань Ханьцин. «Сливаның бүрүзү дег...». «Чү- гүрүк дег, бир-ле черже...». «Сълбакталган будуктарда...». «Чарлышкынның хөөнү...»	90
Т а й ы л б ы р л а р	92

ЦВЕТOK МЭЙХУА

Лирика древнего Китая

Перевод с русского С. С. Комбу.

Редактор М. М. Сенгин. Художественный редактор М. Ч. Чооду. Художник В. У. Донгак. Технический редактор А. А. Чернова. Корректор З. К. Монгуш
ИБ 960. Сдано в набор 23.07.93. Подписано к печати 5.11.93. Формат 60×90¹/₃₂. Бумага тип. № 1. Гарни-
тура школьная. Печать высокая. Физ. печ. л. 3. Усл. кр.-отт. 3,18. Уч.-изд. л. 3,08. С.-47. Тираж 8000 экз. Заказ 887. ТП 1993 г. Тувинское книжное издательство, 667000 г. Кызыл, ул. Щетинкина и Кравченко, 57. Типография Министерства печати и массовой информации Республики Тува, 667000 г. Кызыл, ул. Щетинкина и Кравченко, 1.

215

ТРДБ им. К.И. Чуковского

